

“ผู้หญิง” ในทัศนะของ

จิตร ภูมิศักดิ์

สุชีลา ตันชัยนันท์

สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สหาย เอ๊ย

วานเฉลยว่าสตรีสวยที่ไหน
สวยที่ตาซึ่งงามหวามหัวใจ
สวยที่แก้มพร้อมอ้าโพยงชมพู?
สวยที่โอษฐ์ เต็มอ้มยิ้มนำจูบ
สวยที่รูประหงทรง เปรี้ยวทรู
สวยที่อกอันชายต้องร้องอื้อฮือ
สวยตะ โปกผายชวนดู เดินแนบเนียน?
บ้างว่าสวยพร้อมพรายยามอายเหนียม
บ้างว่า เยี่ยมก็ตรงคองนอนปวดเคียร
บ้างว่าสวยพร้อมสรรพเมื่อดับเทียน
บ้างว่าสวยเพราะ เธอ เพียรให้ชมเชย
สวยเพราะ แสนรักผิวจนกลัวหงอ
สวยเพราะ รอ เป็น เต้าหลังพัง เฉยเฉย
สวยเพราะ ยังมี เมียน้อยปล่อยตามเคย
สวยเพราะ เป็นหาส เซลย เสมอไป

สหาย เอ๊ย

คำเฉลยต่อไปนี้ เข้าที่ไหม
สวยเพราะ ทำงานแข่งกร้านแกร่งไกร
เพื่อช่วยมวลชนไทยที่มีดมน
เพื่อช่วยให้เขาได้มีที่เรียนร่ำ
มีงานทำมีเงินจ่ายหายขัดสน
มีบ้านอยู่อย่าง เป็นสุขทั่วทุกคน
งานเพื่อชนทั้งสิ้นอยู่กินดี
สวยเพราะ เป็นช่าง ทำหน้าขวาหรือซ้าย
เหียมเท่าชาย... เชิดความรักในศักดิ์ศรี
ใช้แขนสีฟ้าไว้กับผ้าขาวตาปี

ศูนย์วิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ใช้ความสามารถที่มีอภิกรรม
 จงตื่นเกิด รู้ตนว่าตนสามารถ
 จงองอาจอย่าย่อมาให้ใครเหยียบย่ำ
 แม่แห่งลูก, แม่แห่งโลก, แม่แห่งธรรม
 สองมือมั่นแม่แรงค้ำโลกและคน
 เธอจักสวายเพราะคำนึงซึ่งในสิทธิ์
 สิทธิ์...หะหา...จงเธอป้องสิทธิ์ของตน
 สวายด้วยศักดิ์เสรีชนใช้เซเลย

(ศรีนาคร)

บทกวีบทนี้เป็นหนึ่งในจำนวนวรรณกรรมเกี่ยวกับบุพเพนิวาสชาดกของจิตร ภูมิศักดิ์ผู้ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นนักคิด นักเขียนของคนรุ่นใหม่ จิตร ภูมิศักดิ์มีผลงานด้านต่างๆอยู่อย่างมากมาย อาทิเช่นผลงานทางด้าน ภาษาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ มานุษยวิทยา บทกวี บทละครเพลง บทเพลง วรรณคดีวิจารณ์ และศิลปวิจารณ์ เป็นต้น ในงานเขียนด้านต่างๆเหล่านี้ จิตรได้สอดแทรกความคิดและทัศนะ เกี่ยวกับบุพเพนิวาสชาดกอยู่เสมอ

ในทางวิชาการนั้น จิตรได้มีส่วนกระตุ้นให้วงการหลายสาขาหันกลับมาทบทวนจุดมุ่งหมายของการศึกษา ตลอดจนการทบทวนกรอบแนวความคิดในการศึกษาซึ่งจิตรได้เสนอให้แตกต่างไปจากเดิม ดังเช่นตัวอย่างการศึกษาของอานันท์ กาญจนพันธุ์ที่ชี้ให้เห็นว่างานเขียนทางประวัติศาสตร์ของจิตร ภูมิศักดิ์ นั้น จิตรได้เริ่มนำแนวการศึกษาของมาร์กซ์ (Karl Marx) มาใช้ประกอบการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ไทยอย่างจริงจัง จนนับได้ว่าเป็นบุคคลแรกที่เห็นความสำคัญของแนวการศึกษาของมาร์กซ์ว่าเป็นแนวทางการศึกษาที่ชอบธรรมเช่นเดียวกับแนวการศึกษาของสำนักอื่นๆในโลกวิชาการ เช่น เวเบอร์ (Max Weber) หรือ เดอร์ไกฮิม (Emsile Durkheim)¹ การศึกษาของ ชาดูวิทย์ เกษตรศิริ² การศึกษาของแล ดิลกวิทย์รัตน์³ หรือการศึกษาของ ยศ สันตสมบัติ⁴ และโดยที่จิตรได้ใช้แนวการศึกษาของมาร์กซ์นี้เองที่ทำให้งานศึกษาด้านบุพเพนิวาสชาดกของ เขามีอิทธิพลของแนวการศึกษาแบบมาร์กซิสต์ตั้งจะ ได้กล่าวถึงต่อไป

ในการศึกษาวรรณกรรมของ จิตร ภูมิศักดิ์ นั้นได้มีผู้ทำการศึกษาหลายคน ใช้เกณฑ์ของเวลาเป็นหลักในการแบ่งระยะเวลาของการศึกษา ดังเช่นการศึกษาของจำเริญ แสงดวงแข⁵ ได้แบ่งระยะเวลาของการศึกษาออกเป็น 3 ช่วงดังนี้

- ช่วงที่ 1 วรรณกรรมที่แต่งแล้วเผยแพร่ระหว่างการศึกษา ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2493-2496)
 ช่วงที่ 2 วรรณกรรมที่แต่งแล้วเผยแพร่ในระยะเวลาถูกสั่งพักการเรียนและสำเร็จการศึกษา (2497-2501)
 ช่วงที่ 3 วรรณกรรมที่แต่งแล้วเผยแพร่ตั้งแต่ระยะที่ถูกจับจนถึงแก่กรรม (2501-2508)

การศึกษาเฉพาะงานเขียนประเภทร้อยกรองของ จิตร ภูมิศักดิ์ นั้น ชลธิรา กลัดอยู่⁶ แบ่งช่วงเวลาของการศึกษาออกเป็น 4 ช่วงคือ

- ช่วงที่ 1 ร้อยกรองที่แต่งแล้วเผยแพร่ระหว่างการศึกษา ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ช่วงที่ 2 ร้อยกรองที่แต่งแล้วเผยแพร่ในระยะที่เพิ่งสำเร็จการศึกษา (1 ปีก่อนถูกจับ)
- ช่วงที่ 3 ร้อยกรองที่แต่งแล้ว (ในระยะแรก) ใช้เผยแพร่ในเรื่องจำ
- ช่วงที่ 4 ร้อยกรองที่แต่งในเรือนจำแล้วลักลอบส่งออกมาตีพิมพ์เผยแพร่ในหน้าหนังสือพิมพ์ (1 ปีก่อนได้รับการปลดปล่อย)

นอกจากงานของชลธีรา กลัดอยู่แล้วก็มีงานการศึกษาของทวีป วรดิศก⁷ ซึ่งวิจารณ์งานกวีของจิตร ภูมิศักดิ์ โดยผู้เขียนได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ยุคคือ ยุคแสวงหา ยุคเปลี่ยนแปลงทางความคิด และยุคสมบูรณ์

บทความนี้จะได้ศึกษาทฤษฎีเกี่ยวกับผู้หญิงของจิตร ภูมิศักดิ์ ทั้งนี้โดยศึกษาผ่านงานเขียนของจิตร ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรองซึ่งจิตรได้เขียนในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน การศึกษาแบ่งออกเป็น 3 ช่วงเช่นเดียวกับการศึกษาของจำเริญ แสงดวงแข ทั้งนี้เพื่อให้สามารถมองเห็นพัฒนาการทางความคิดในด้านผู้หญิงของจิตรโดยการพิจารณาเปรียบเทียบกับพัฒนาการของข้อเขียนเรื่องอื่นในช่วงเวลาเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม บทความนี้ยังมีข้อจำกัดอีกมากมายรวมทั้งการไม่สามารถศึกษางานของจิตร ภูมิศักดิ์ จากเอกสารชิ้นต้นได้ทั้งหมดหากแต่ได้ศึกษาผ่านเอกสารชิ้นรองเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งวิธีการเช่นนี้อาจทำให้ภาพที่ได้ทั้งหมดยังคงขาดความสมบูรณ์ ทั้งนี้ผู้เขียนจะได้พยายามปรับปรุงงานเขียนให้ดีขึ้นในโอกาสต่อไป และหวังด้วยว่าบทความชิ้นนี้จะเริ่มจุดเริ่มต้นให้ผู้อื่นในงานของจิตร ภูมิศักดิ์ ได้ทำการศึกษา "ผู้หญิง" ในทัศนะของเขาอย่างลึกซึ้งต่อไปด้วย

ช่วงที่ 1 "เธอคือหญิงรับจ้างแม่เฒ่าแม่คน" :

ช่วงเวลาแห่งการแสวงหาของจิตร

วรรณกรรมของจิตรในช่วงที่ 1 (2493-2496) นี้เป็นงานเขียนที่เผยแพร่ระหว่างการศึกษา ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประเภทร้อยแก้วที่เผยแพร่ในระยะนี้อาจเช่น วิทยานุกรม (ก-ข) ก้นเมือง พินายในด้านจารึก ความเรียงปรัชญา เรื่องพุทธปรัชญาแก้ไขสภาพสังคมตรงกิเลส วัตถุนิยมโตอะ เล็คติคแก้ไขสภาพสังคมที่ตัวสังคมและแก้ไขด้วยการปฏิวัติมีใช้การปฏิรูปตามแบบของลัทธิสารถ ปรัชญาวัตถุนิยมโตอะ เล็คติคกับปรัชญาของลัทธิสารถ ผิดกันอย่างฉกรรจ์ตรงนี้ ฯลฯ สำหรับวรรณกรรมร้อยกรองได้แก่ วจีจากน้อง ตอนตอบสาส์นจินท์มา และเธอคือหญิงรับจ้างแม่เฒ่าแม่คน ฯลฯ⁸

งานเขียนที่จิตรต้องการแสดงทัศนะต่อผู้หญิงนั้นปรากฏอยู่ในบทกวีชื่อ "เธอคือหญิงรับจ้างแม่เฒ่าแม่คน" โดยใช้นามปากกาว่า สุลภาวต บทกวีนี้ตีพิมพ์ในหนังสือมหาวิทยาลัยฉบับ 23 ตุลาคม 2496⁹

บทกวีชื่อ "เธอคือหญิงรับจ้างแม่เฒ่าแม่คน" นี้ได้สะท้อนทัศนะที่จิตรมีต่อผู้หญิง เป็น 2 ประเด็นได้แก่ปัญหาทางจริยธรรมทางเพศของผู้หญิงและบทบาทของความเป็นแม่

1 ปัญหาทางจริยธรรมทางเพศของผู้หญิง

ในเรื่องจริยธรรมทางเพศของผู้หญิงนั้น จิตรต้องการที่จะพูดถึงผู้หญิงบางคนที่หลงระเริงอยู่กับกามารมณ์ จนเมื่อตัวห้องขึ้นมาก็ทำทางทำลายเด็ก เขาสะท้อนภาพออกมาว่า...

"(ลค. 46)

หวังเพียงความยามเหลิงระเริงรี
จนเลือกมีทำมมิได้ฝัน
เมื่อคำเต็มปลื้มปลักนารักกัน
ไซ้หวังปั้นเด็กผีให้มีมา
ลูกนั้นหรือคือผลพลอยคนได้
จากความใคร่ครวหารรรษ์เปลืองคัฒหา
เฝ้าทำลายหลายครั้งประดังบา
ทันหนทหายาทเณใดได้เคนตาย..."¹⁰

การมอง เรื่องจริยธรรมทางเพศของผู้หญิงนี้ จิตรมิได้มองลึกลง ไปถึงปัญหาที่เกี่ยวข้องและมีส่วนทำให้ผู้หญิงจำนวนหนึ่งต้องตัดสินใจทำแท้ง ปัญหาที่เกี่ยวข้องคือปัญหามาตรฐาน 2 ชั้น หรือ Double Standard ในเรื่องเพศ อันได้แก่ ค่านิยมที่ยกย่องให้เพศชายเป็นใหญ่กว่าเพศหญิง เพศชายสามารถมีความสัมพันธ์ทางเพศก่อนสมรสหรือความสัมพันธ์ทางเพศนอกเหนือการสมรสได้ ฯลฯ¹¹ ปัญหามาตรฐาน 2 ชั้นในเรื่องเพศนำไปสู่ปัญหามารดานอกสมรส¹² และปัญหาการทำแท้งอีกด้วย¹³ เช่น การศึกษาของ วันทนี วาลิกะลิน ที่ได้แสดงให้เห็นว่าเมื่อเกิดภาวะการเป็นมารดานอกสมรสขึ้นนั้นน้อยคนนักจะพูดถึงบิดานอกสมรสซึ่งโดยทั่วไปมักจะไม่เกี่ยวข้อง หรือรับผิดชอบต่อการตั้งครรภ์ของฝ่ายหญิง เนื่องจากสังคมรวมทั้งครอบครัวมองและดำเนินคดีเพียงฝ่ายหญิง เช่น การชิงสุกก่อนห่าม ไม่รักดี ด้วยเหตุนี้ผู้หญิงส่วนมากจึงถูกบีบคั้นให้หาทางออกด้วยการทำแท้ง เพื่อไม่ให้สังคมและครอบครัวตำหนิและลงโทษ

2 บทบาทของความ เป็นแม่

ในบทกวีเดียวกันนี้ จิตรได้ยกย่องผู้หญิงที่เลี้ยงดูเอาใจใส่ลูกว่าเป็นแม่ที่แท้จริง ส่วนผู้หญิงที่มีลูกแล้วไม่เหลียวแล และขณะเดียวกันก็ทอดทิ้งนั้นไม่ควรได้รับการยกย่องว่าเป็นแม่ที่แท้จริง¹⁴ หากแต่ควรได้รับการโจมตีว่าเป็นเสมือนผู้หญิงรับจ้าง ดังที่จิตรได้เขียนไว้ว่า

"(ลค. 46)

พระคุณแม่แท้ไซ้ที่ได้แบ่ง
อยู่ที่เลี้ยงรักถนอมเหมือนจอมขวัญ
แม้รีดแกลึงแท้ที่ระะย้ายู
เธอมีที่นั้ฐานฆ่า... อาชญากร
ถ้าแม้ใคร่ใจที่จะมีลูก
ฤทัยผูกรักรักทั้งพร่ำสอน
อุตส์สำให้เลี้ยง เอียงกล่อมถนอมนอน

ขอกราบรำนั่นแหละแม่ที่แท้จริง
แต่เธอตลอดทอดทิ้งแล้ววังหนี
ไม่รู้ซี้ เป็นตายหรือชายหญิง
ไม่แลเหลียวเงี้ยวหลัง เพราะซังซิง
เธอคือหญิงรับจ้างแท้... ไซ้แม่คน"¹⁵

ในเรื่องบทบาทของความเป็นแม่นี้ จิตรเองมีความเห็นค่อนข้างหนักแน่นว่าแม่ผู้ให้กำเนิดควร เป็นผู้ที่ทำหน้าที่เลี้ยงดูและอบรมสั่งสอนลูกด้วย การอธิบายเช่นนี้สะท้อนให้เห็นข้อจำกัดการมองบทบาทของแม่ผู้ให้กำเนิด และแม่ผู้ให้การเลี้ยงดูซึ่งไม่จำเป็นต้อง เป็นบุคคลเดียวกันเสมอไปทั้งนี้ในสังคมสมัยใหม่ครอบครัวไม่ใช่อำนาจผูกขาดความรับผิดชอบในการอบรมบ่มเพาะสมาชิกใหม่ของสังคม แต่โรงเรียนและสื่อมวลชนมีบทบาทสำคัญในเรื่องดังกล่าว¹⁶

เป็นความจริงที่ว่าบทกวีนี้จิตรตั้งใจเพียงคำหนึ่งเฉพาะผู้หญิงที่ไม่รับผิดชอบดูแลลูกของตนเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตามทัศนะ เช่นนี้สะท้อนถึงความเข้าใจที่กลายเป็นสามัญสำนึกของคนทั่วไปในสังคมที่มองเห็นว่าแม่เท่านั้นที่เป็นผู้ต้องรับผิดชอบต่อลูก แต่เคยมีคนกล่าวคำหนึ่งข้อบ้างหรือไม่ว่าบทประพันธ์ที่เมื่อพ่อทอดทิ้งและไม่เหลียวแลลูก ตัวอย่างการเสนอภาพหัวข่าวนึงสื่อพิมพ์รายวันที่เราอ่านพบอยู่เสมอๆ เช่น "แม่จรรยาทิ้งลูกแบเบาะไป" แต่เราไม่เคยพบภาพข่าวในทำนองกลับกันว่า "พ่อจรรยาทิ้งเมียและลูกแบเบาะไป" มีหน้าซ้ำผู้เขียนข่าวก็ไม่เคยที่จะถามตอบว่าเพราะเหตุใดผู้เป็นแม่จึงต้อง "จรรยา" และ "ทิ้งลูกที่กำพร้าแบเบาะ" ไป

สุภา ศิริมานนท์ ได้กล่าวถึงความคิดของจิตรในระยะนี้ว่ายุคสมัยนั้นจิตร ภูมิศักดิ์เองก็ยังคงกำลังพยายามค้นหาทางที่ถูกต้องอยู่¹⁷ และตัวจิตรเองได้กล่าวบรรยายเป็นปัญหาต่างๆเกี่ยวกับข้อเขียนของตนกับทวีป วรดิกล ว่าไม่ค่อยพอใจกับงานกวีในระยะดังกล่าวเท่าใดนัก ทั้งนี้เนื่องจากความคิดยังสับสนดังที่ทวีป วรดิกล ได้เขียนแล้วว่า

"สำหรับงานกวีของจิตรในช่วงที่ดำรงตำแหน่งสาราณียากรของมหาวิทยาลัยนี้
ภายหลังจิตรพูดถึงอย่าง ไม่สู้จะพอใจนักก็ว่ายังไม่สมบูรณ์
"ตอนนั้นความคิดของผมยังสับสน ยังไม่อาจชี้ให้เห็นชัดเจนว่าทางออกที่ถูก
ต้องเป็นอย่างไร"¹⁸

ช่วงที่ 2 มาร์กซิสต์กับการวิเคราะห์ปัญหาผู้หญิงของจิตร

จากงานเขียนในช่วงแรกของจิตร ซึ่งเป็นช่วงที่จิตรพยายามแสวงหาคำตอบในการอธิบายปัญหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม รวมทั้งสนใจปัญหาทางชนชั้นและปัญหาทางการกษัตริย์ทางเพศ (class and sex) นั้นจิตรได้พยายามพัฒนาความคิดในงานของตนจนทำให้มองเห็นการใช้ทฤษฎีของมาร์กซ์เข้ามาอธิบายปัญหาด้านต่างๆอย่างลึกซึ้ง ชลธีรา กลัดอยู่ ได้กล่าวถึงทัศนะของจิตรที่แสดงออกมามีในช่วง 2500-2501 ว่า

"ช่วงนี้เป็นช่วงที่จิตรมีผลงานทางความคิดมากที่สุด กล่าวคือ เป็นนักเขียนทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ การเมือง และวรรณคดีวิจารณ์ งานเด่นคือ โฉมหน้า

ศักดิ์นาไทย และศิลปะเพื่อชีวิต ศิลปะเพื่อประชาชน..."¹⁹

งานเขียนด้านผู้หญิงของจิตรในระยะนี้ได้สอดแทรกอยู่ทั่วไปทั้งในบทวิจารณ์ศิลปะวรรณคดี และวัฒนธรรม บทวิจารณ์ศิลปะ อาทิเช่น ศิลปะเพื่อชีวิต ศิลปะเพื่อประชาชน²⁰ บทความ "เทหิตที่ประชาชนปรารถนา"²¹ "เปียจำเปีย เปียคนจน"²² และที่สำคัญมากคือ "อดีต ปัจจุบัน อนาคตของสตรีไทย"²³

งานนี้จะกล่าวถึง เฉพาะข้อเขียนเรื่อง "อดีต ปัจจุบันและอนาคตของสตรีไทย"ซึ่งเป็นงานเขียนที่เด่นมากเรื่องหนึ่งของจิตร ภูมิศักดิ์ งานเขียนชิ้นนี้เป็นการศึกษาที่พยายามอธิบายสภาพที่ดำรงอยู่ของหญิงไทย ในแนวเศรษฐศาสตร์การเมือง นั่นคือจิตรได้วิเคราะห์ถึง ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพภาพของผู้หญิงไทยกับวิถีการผลิตที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละยุคและได้แสดงให้เห็นว่าสภาพที่ตกต่ำของหญิงไทย เกิดจากการผูกขาดทางอำนาจเศรษฐกิจ การเมือง และการควบคุมทางสังคมของคนเพียงกลุ่มเดียว²⁴ การเขียน "อดีต ปัจจุบัน และอนาคตของสตรีไทย"มีลักษณะคล้ายกับ "โฉมหน้าศักดินาไทย" มากทั้งการใช้ภาษาและการอ้างอิงใช้เอกสารหลายแห่ง รวมทั้งประกาศของทางราชการ และกฎหมายเก่าๆ ข้อความบางตอนเน้นให้เห็นถึงการที่สตรีต้อง "ต่อสู้" เพื่อสังคมที่ดีกว่า²⁵

ระบอบศักดินากำหนดให้ผู้หญิง เป็น

วัตถุบำบัดความใคร่และ ทาสรับใช้ที่ซื่อสัตย์

จิตร ภูมิศักดิ์ ได้ศึกษารรณคดียุคเก่าและ เอกสารทางประวัติศาสตร์หลายชิ้นตัวอย่าง เช่น "โครงการชีวิตเจ้านาย" ซึ่งหอพระสมุดวชิรญาณรวบรวมพิมพ์ไว้เป็นตำราแบบฉบับว่าคดีอันดีเลิศ เป็นแบบอย่างของบรรดาเจ้านายมีอยู่อย่างไร โดยเฉพาะการมองผู้หญิงนั้น เจ้านายจะมองที่รูปทรงและความงามมากกว่าสิ่งอื่น นอกจากนั้นได้แก่ พระราชพิธีของรัชกาลที่ 2 เรื่องรามเกียรติ์ พระอภัยมณีของสุนทรภู่ บทละครนอกเรื่อง "ควา" รวมทั้งกฎหมายลักษณะทาสและลักษณะผู้เมีย กฎหมายตราสามดวง²⁶ เป็นต้น

จิตรได้วิพากษ์วิจารณ์ระบบศักดินาว่าได้เหยียดบีบและลดคุณค่าของผู้หญิงให้เป็นเพียงวัตถุบำบัดความใคร่และเป็นเพียงทาสรับใช้ที่ซื่อสัตย์ของผู้ชาย ผู้หญิงถูกเปรียบเทียบกับให้เป็นเพียงดอกไม้ซึ่งเป็นเครื่อง เช่นทางกามารมณ์ของชาย โดยถือเป็นเกียรติ ศักดิ์ศรีและหน้า ผู้หญิงกลายเป็นเครื่องประดับบารมีและ เครื่องแสดงถึงเกียรติยศของผู้ชายในยุคหนึ่งดังที่จิตรกล่าวว่า

"แน่นอน หญิงไทยได้กลายเป็นเพียงดอกไม้ที่ปักประดับแจกัน สำหรับเสริมบารมีของชายตลอดมานับร้อยศตวรรษ ชายที่มีภรรยามากก็คือผู้มีบารมีเมียเล็ก เมียน้อย เมียทาส เมียเชลย เหล่านี้คือเครื่องประดับบารมีของชาย โดยเฉพาะผู้เป็นเจ้าขุนมูลนายทั้งสิ้น ทางฝ่ายชายยังพวกเจ้าขุนมูลนายด้วยกันแล้ว ความพาสูกของชีวิตคือการได้มีเมียเล็กเมียน้อยได้เป็นลับๆ ร้อยๆ เกียรติยศของพวกเขาวัดกันจากจำนวนของ เมียหรือนางข้าเธอ..."²⁸

ในข้อเขียน"อดีต ปัจจุบัน และอนาคตของสตรีไทย" จิตรได้แสดงให้เห็นชีวิตที่ขมขื่นของผู้หญิงทั้งชั้นสูงและสามัญชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งสามัญชนได้ถูกบังคับและกวาดต้อนให้กลายเป็นนางสนม นางบำเรอของเจ้านาย และกลุ่มชนชั้นสูง หญิงสาวของบางตำบลที่มีชื่อว่าเป็นตำบลที่มีหญิงงามปรากฏว่าพวกเจ้านายมักจะออกประกาศผูกขาดเสียดังเช่นข้อความที่จิตรได้อ้างถึงจดหมายของรัชกาลที่ 4 ที่ทรงเขียนถึงกรมหมื่นมเหศวรศิววิลาสเมื่อ พ.ศ. 2409 ว่า

"วัดกนั้นคือเมืองสระบุรี สาวเมืองนี้เป็นอย่างไรไม่รู้ก็คนทั้งบางก็รู้ว่าครอบครัวลาวเมืองนี้เกิดสตรีรูปงาม เลี้ยงเพราะ ช่างพูด ช่างเฝ้า จนผู้มิบุยุเข้าครอบครอง หวงเอาทั้งหมดว่าสตรีที่เกิดในเมืองนี้ถ้าไม่ได้เลือกก่อนแล้วใครจะโอบแย่งไปก็เข้าไปลู่อเอาไม่ได้ ชนิดใหญ่เลือกมาแล้วจึงเลือกชนิดกลางแล้ว ยังชนิดเล็กรอไว้ได้การเมื่อไรเก็บอีก"²⁸

นอกจากผู้หญิงในสังคมศักดินายจะถูกลดค่าลง เป็นเพียงวัตถุบำบัดความใคร่และ เครื่องเล่นของผู้ชายในยศสมัยดังกล่าวแล้ว ผู้หญิงยังถูกอบรมเพาะไว้เป็นทาสที่ซื่อสัตย์ของสามี จิตรได้ชี้ให้เห็นกระบวนการศึกษาอบรมหญิงเพื่อเตรียมตัวเป็นทาสรับใช้ ผู้ที่พึงพิงเท่านั้น ดังข้อเขียนที่ว่า

"การศึกษาของหญิงไทยในยุคศักดินาคือ การถูกล่งตัวเข้าไปอบรมในราชสำนัก ในวังในสำนักของเจ้าขุนมูลนาย วิชาที่อบรมคือ หัตถมอบ คลาน นั่งลุกเดินเหิร เป็นเบื้องต้น เมื่อหมอยคลานสองเท้าสี่เท้าจนคล่องแล้วดีแล้วก็ฝึกวิชาประณีตพิถีพิถัน มีการจีบพู่ เจียนหมาก มวนบุหรี่ ทำเครื่องดาวเครื่องหวาน คุณความดีของหญิงจะมีมากน้อย ก็แข่งกันตรงที่ท่าของดาวหวานได้ชำนาญน่าดูรสดีกว่ากันเอง..."²⁹

นอกจากนี้แล้วจิตรได้ชี้ให้เห็นว่าผู้หญิงในยุคศักดินายังต้องฝึกรำละคร เล่นมโหรี เพื่อบำรุงบำเรอสามีหรือเจ้านาย ผู้หญิงต้องฝึกหัดทอผ้า ทำงานบ้าน พุดจาอ่อนหวานชมอารมณ์ให้โกรธสามี เพราะสามีเป็นเพศชายเป็นผู้ที่ได้บวชเรียนเป็นพระ ดังนั้นการต่อล้อต่อเถียงไม่เคารพบูชาท่านั้นเป็นบาปอย่างหนัก ที่สำคัญที่สุดของผู้หญิงสมัยนั้นต้องจำกวางยอมรับระบบหลายเมียซึ่งทั้งหมดนี้ปรากฏอยู่ในคำสอนต่างๆอาทิเช่น "กฤษณาสอนน้อง" พระราชนิพนธ์ของกรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรส "สุภาชีวิตสอนหญิง" ของสุนทรภู่

ข้อเขียนเรื่อง "อดีต ปัจจุบันและอนาคตของสตรีไทย" นอกจะได้วิพากษ์ระบอบศักดินากับการกดขี่ผู้หญิงแล้ว จิตรยังได้กล่าวยกย่องการต่อสู้ของอ้าแดง เหมือนซึ่ง เป็นผู้หญิงชาวบ้าน ว่าเป็นวีรสตรีในยุคศักดินาที่ได้ต่อสู้กับระบอบคลุมถุงชนจนกระทั่งรัชกาลที่ 4 ทรงออกพระราชบัญญัติใหม่ให้ชายหญิง เลือกคู่ครองได้ตามความพอใจ

ระบอบทุนนิยมกำหนดค่าให้ผู้หญิง เป็นเพียงสินค้า

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองของชนชั้นกลาง เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 นั้นจิตรได้วิเคราะห์ให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมิได้ทำให้ฐานะของผู้หญิงดีขึ้นกว่าในอดีตทั้งนี้เพราะค่านิยมของระบอบศักดินายังคง

มีอิทธิพลต่อการกำหนดสถานะภาพของผู้หญิง ขณะเดียวกันนั้นระบอบทุนนิยมได้ทำให้ผู้หญิงลำบากมากขึ้นโดยเฉพาะผู้หญิงในชนบทซึ่งกลายเป็นแรงงานราคาถูกที่ถูกนายทุนเอาเปรียบและทั้งผู้หญิงในชนบทหรือแม้แต่ผู้หญิงชั้นสูงที่ล้มละลายต่างต้องเผชิญชะตากรรมที่ไม่แตกต่างกันนัก และทางเลือกที่พอมีอยู่บ้างของผู้หญิงเหล่านั้นก็คือ การเข้าสู่อาชีพโสเภณี

จิตรมองเห็นว่า การเปลี่ยนแปลงการปกครอง มีผลต่อการยกระดับมาตรฐานของผู้หญิงแต่เพียงผิวเผินเท่านั้น ทั้งนี้แม้ว่าผู้หญิงจะได้รับสิทธิทางการเมือง โอกาสในการศึกษามากกว่าแต่ก่อน สิ่งเหล่านี้ยังถูกจำกัดอยู่ในผู้หญิงเพียงกลุ่มเดียวเท่านั้น ดังที่เขาวิจารณ์ว่า

"สิ่งแรกของสตรีไทยที่ได้รับหลังจากการปฏิวัติประชาธิปไตยของชนชั้นกลางก็คือ สิทธิทางการเมือง เกี่ยวกับการเลือกตั้งและรับเลือกตั้ง แต่สิทธิอันนี้ดูเหมือนจะเป็นยาหอมชะโลมใจที่ไม่มีผลทางปฏิบัติเท่าใดนัก ทั้งนี้เนื่องมาจากสตรีส่วนมากยังคงถูกทอดทิ้งให้อยู่ห่างไกลจากการศึกษา การจัดการศึกษาให้สตรีและการปลุกวิญญาณของสตรีให้หักเหียบย่ำมานานด้วยศตวรรษยังหาได้มีการรณรงค์กันอย่างจริงจัง เพื่อเป็นพื้นฐานในการใช้สิทธินี้แต่อย่างใด"³⁰

การพัฒนาาระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่ถือคติเสรีนิยมและเสรีภาพส่วนบุคคลนั้น จิตรได้ชี้ให้เห็นว่าฐานะของสตรียังคงเป็นวัตถุบำบัดความใคร่เช่นเดียวกับอดีต นอกจากนี้ จิตรได้วิพากษ์วิจารณ์ชนชั้นกลางที่หากินขึ้นชมเสรีภาพส่วนบุคคล รวมทั้งการแสวงหาเสรีภาพทางกามารมณ์อย่างไร้ขอบเขตในขณะที่ผู้หญิงส่วนใหญ่ยังถูกขูดรีดทางชนชั้นและประสบกับภาวะล้มละลายจากภาคการเกษตรเพื่อเข้าสู่โรงงานอุตสาหกรรม ในตอนท้ายของข้อเขียนจิตรได้แสดงความเชื่อมั่นในพลังของแรงงานที่จะเป็นผู้เปลี่ยนแปลงสังคมที่อยู่ดิ้นรนไปสู่สังคมที่ดีกว่าโดยจิตรได้เรียกร้องให้ผู้หญิงที่ถูกเอารัดเอาเปรียบทุกคนเข้าร่วมกับกรรมกรชายต่อสู้เพื่อสันติภาพและ เสรีภาพ

ระบบชายเป็นใหญ่มิได้จำกัดขอบเขตอยู่เพียง

การเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิต

จิตร ภูมิศักดิ์ ได้ใช้แนวการศึกษาของลัทธิมาร์กซ์คือวัตถุนิยมประวัติศาสตร์และภาษาวีธี ในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างปัญหาชนชั้น และปัญหาการกดขี่ทางเพศจากข้อเขียนเรื่อง "อดีต ปัจจุบันและอนาคตของสตรีไทย" ชัดเจน อย่างไรก็ตามแนวการศึกษาของลัทธิมาร์กซ์เองก็ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ว่า มีขีดจำกัดในการอธิบายปัญหาของผู้หญิงจากงานการศึกษาของหลายกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มสตรีนิยม (Feminism)³¹ ซึ่งข้อเขียนของจิตรได้สะท้อนถึงข้อจำกัดอันนั้นด้วย

การวิพากษ์วิจารณ์ข้อจำกัดบางประการของลัทธิมาร์กซ์ นั้นปรากฏอยู่ในข้อเขียนเช่น บทความชื่อ "Feminism Notes on Introductory Economics" ของ Ann Markusen (แปลโดย วีระดา สมสวัสดิ์) ที่กล่าวว่า

"อย่างไรก็ดี ระบบชายเป็นใหญ่มิได้จำกัดขอบเขตอยู่เพียงแต่งานทางการ

ผลิตอันเป็นวัตถุเท่านั้น แต่เนื่องจากมาร์กซ์ไม่ได้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างเพศหญิง เพศชาย เป็นปัญหาที่ต้องอธิบายในตัวของมันเอง จึงละเลยอีกด้านหนึ่งของระบบชาย เป็นปัญหาที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน นั่นคือ ความสัมพันธ์ทางสังคมอันสืบเนื่องมาจากการผลิตสืบทอดมนุษย์"³²

ในบทความเดียวกันยังได้วิพากษ์วิจารณ์เรื่องที่ มาร์กซ์ไม่ได้ให้ความสนใจต่อความสัมพันธ์ระหว่างเพศ โดยเฉพาะ เรื่องครอบครัว ยิ่งกว่านั้นข้อความบางตอนของมาร์กซ์ ชวนให้ตั้งข้อสงสัยว่ามาร์กซ์อาจจะ เห็นปัญหานี้เป็น เรื่องที่ถูกกำหนดโดยธรรมชาติ

"Marx เขียนไว้ใน The German Ideology ว่า "ที่นี่การผลิตชีวิต ทั้งแรงงานคนๆหนึ่งเอง และแรงงานใหม่คือ เป็นความสัมพันธ์ที่มีลักษณะสองด้าน ในด้านหนึ่ง เป็นความสัมพันธ์ทางธรรมชาติ อีกด้านหนึ่ง เป็นความสัมพันธ์ทางสังคม ลักษณะสภาวะสังคมจะต้องศึกษาเชื่อมโยงกับพัฒนาการในประวัติศาสตร์ของการผลิตและการแลกเปลี่ยน และใน Capital Vol.1 Marx กล่าวว่า "การดำรงรักษาและสืบทอดผู้ใช้แรงงานเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นต่อการผลิตซ้ำของทุน และจะเป็นเช่นนี้อยู่ตลอดไป แต่นายทุนอาจจะปล่อยให้สัญชาตญาณของผู้ใช้แรงงานที่จะรักษาตัวเอง และสืบทอดลูกหลานรับผิดชอบในภาระกิจนี้อย่างปลอดภัย"³³

กาญจนา แก้วเทพ ได้วิเคราะห์ถึงข้อจำกัดของการนำลัทธิมาร์กซ์มาใช้วิเคราะห์ปัญหาผู้หญิงในบทความชื่อ "ข้อพิจารณาในการวิเคราะห์ปัญหาสตรีในเชิง เศรษฐศาสตร์การเมือง-วัฒนธรรม" ทั้งนี้โดยผู้เขียนได้นำเสนอมิติทางวัฒนธรรม (เฉพาะทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์) มาช่วยแก้ไขข้อจำกัดบางด้านของลัทธิมาร์กซ์ดังข้อเขียนที่ว่า

"...ทัศนะคติที่ว่า "ระบบเพศนิยมเป็นเพียงส่วนหนึ่งและต้องขึ้นต่อการต่อสู้เพื่อล้มล้างระบบทุนนิยม" นั้น ย่อมเป็นความคิดที่ผิดพลาดอย่างแน่นอน (และทัศนะแบบนั้นน่าจะมิต้นตอมาจากกรรมาชีพที่เป็นชาย) ทัศนะดังกล่าวนี้เกิดขึ้นได้เนื่องจากข้อเท็จจริงของหลักการเกิดจิตสำนึกที่ว่า กรรมกรชาย (หรือหญิงด้วย) ที่มีจิตสำนึกทางชนชั้นแล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องมีจิตสำนึกของความเท่าเทียมทางเพศโดยอัตโนมัติ จิตสำนึก 2 ประเภทนี้ไม่จำเป็นต้องไปด้วยกันเสมอ..."³⁴

หรือแม้แต่แนวคิดที่ว่า การทำให้ทรัพย์สินกลายเป็นของส่วนรวมกลายเป็นการปลดปล่อยสตรีโดยอัตโนมัติ หากแต่สิ่งนี้เป็นเพียงเงื่อนไขหนึ่งที่สำคัญสำหรับการปลดปล่อยสตรี การปลดปล่อยสตรีนั้นยังจำเป็นต้องมีเงื่อนไขอื่นๆ ประกอบ เช่น ทัศนคติทางเพศ การค้นหารูปแบบครอบครัวที่เหมาะสมการปลดปล่อยผู้หญิงจากพันธนาการของงานบ้าน

ดังนั้นกรอบการวิเคราะห์ปัญหาผู้หญิงของจิตร ภูมิศักดิ์ ก็ยังถูกจำกัดอยู่แต่ใน เรื่องวิธีการผลิตและยังขาด

การพิจารณาและอธิบายให้เห็นถึงกลไกการทำงานและความสัมพันธ์ระหว่างวิถีการผลิตและระบบชายเป็นใหญ่ว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกันอย่างไร นอกจากนี้จิตยังมีคำถามชัดเจนในการอธิบายปัญหาเพศกรรม (sexuality) ว่าเหตุใดทั้งศักดิ์นาและทุนนิยมจึงต้องควบคุมเพศและร่างกายของผู้หญิง อีกเรื่องที่จิตไม่ได้กล่าวถึงอย่างชัดเจนคือ ปัญหาเรื่องงานบ้านที่ยังคงเป็นปัญหาอยู่แม้ในระบบสังคมนิยม จิตรเพียงวิเคราะห์ให้เห็นว่า ระบบศักดินาและระบบทุนนิยมเป็นระบบที่กดขี่ทางชนชั้นการกดขี่ทางเพศโดยเน้นว่าการกดขี่ทางชนชั้นเป็นที่มาของการกดขี่ทางเพศ การวิเคราะห์เช่นนี้ยังมีข้อจำกัดและข้อถกเถียงทางทฤษฎีทั้งจากกลุ่มสตรีนิยมที่สนับสนุนลัทธิมาร์กซ์เอง เช่นกลุ่มสตรีนิยมแนวสังคมนิยม (socialist feminist) และกลุ่มอื่นๆ เช่น ในกลุ่มสตรีนิยมหัวรุนแรง (Radicalfeminist) โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มหลังนี้ได้พยายามวิเคราะห์ว่าการกดขี่ทางเพศเป็นรูปแบบที่ลึกล้ำและยั่งยืนที่สละในการเอาใจเอาเปรียบทั้งหมดเป็นรูปแบบที่มาก่อนและ เป็นรากเง้าของการเอาใจเอาเปรียบทางชนชั้นและทาง เชื้อชาติด้วยซ้ำไป³⁵

นอกจากนี้แล้วในตอนท้ายของบทความ แม้จิตจะได้ให้ภาพที่ชัดเจนเกี่ยวกับภาพของสังคมนิยมคอมมิวนิสต์หรือการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตจากระบบทุนนิยมไปสู่ระบบสังคมนิยมแต่จิตก็ไม่ได้แสดงทัศนะที่เชื่อมั่นว่าการกดขี่ทางเพศเป็นส่วนหนึ่งและ ขั้นตอนการต่อสู้เพื่อล้มล้างระบบทุนนิยม

แม้ว่าข้อเขียนนี้ของ จิตร จะมีข้อจำกัดในการวิเคราะห์ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างหญิง-ชายอันเนื่องมาจากข้อจำกัดของคำทฤษฎีมาร์กซ์เอง งานของจิตก็ยังคงคมไปด้วยคุณค่าที่ควรแก่การศึกษามากขึ้นหนึ่งในบรรดางานเขียนของเขาและหากว่าจิตได้มีชีวิตที่ยืนยาวมากกว่านี้ เขาคงมีโอกาสพัฒนางานเขียนเกี่ยวกับปัญหาข้างต้นได้ดียิ่งขึ้น

การวิเคราะห์ปัญหาการกดขี่ทาง เพศโดย

ทฤษฎีสตรีนิยมแนวทางต่างๆ

และเพื่อให้ผู้อ่านสามารถเห็นถึงพัฒนาการทางทฤษฎีของแนวคิดต่างๆของกลุ่มสตรีนิยม ที่มีทั้งวิพากษ์วิจารณ์ลัทธิมาร์กซ์และที่เห็นด้วยกับลัทธิมาร์กซ์รวมทั้งกลุ่มที่เสนอทางเลือกใหม่สำหรับการวิเคราะห์ปัญหาการกดขี่ทางเพศ บทความนี้จึงได้นำแนวความคิดทางทฤษฎีเหล่านั้นมากล่าวโดยสังเขปกล่าวคือ ได้มีผู้พยายามจัดหมวดหมู่กรอบความคิดทางทฤษฎีที่มีอิทธิพลต่อการวิเคราะห์ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่าง หญิง-ชายโดยอาศัยเกณฑ์ต่างกัน ส่วนมากนิยมแบ่งตามทางอุดมการณ์และทิศทางทฤษฎีเรื่องผู้หญิงออกเป็น 3 กลุ่มคือแนวทางเสรีนิยม (Liberal feminism) แนวทางสังคมนิยม (Socialist feminism) และแนวทาง "หัวรุนแรง" (Radical feminism) และกลุ่มที่สี่คือแนวทางสตรีนิยมเชิงวัฒนธรรม (Cultural feminism)³⁶

ในสามกลุ่มแรกมีทัศนะร่วมกันว่าความแตกต่างระหว่างหญิงและชายเป็นสิ่งที่สังคมกำหนดขึ้นเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นสังคมที่หญิงและชายมีความเสมอภาคกันในฐานะมนุษย์ด้วยกัน จะต้องไม่ให้ความสำคัญต่อการเอาเพศเป็นเครื่องกำหนดฐานะและคุณสมบัติของสมาชิกของสังคม อย่างไรก็ตามทั้ง 3 แนวทางก็มีข้อแตกต่างในประเด็นที่ว่าสังคมดังกล่าวนี้จะมีคุณสมบัติอย่างไร จะเปลี่ยนแปลงไปจากที่เป็นอยู่มากน้อยเพียงใด

แนวทางแรกคือ แนวทางเสรีนิยมนั้นเห็นว่า ความเสมอภาคระหว่างเพศเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้โดยสมบูรณ์

แผนภูมิที่ 1
การกดขี่ทางเพศตามทัศนะของแนวคิดต่างๆ

	สตรีแนวเสรีนิยม	สังคมแบบอุดมคติ	มาร์กซิสต์	สตรีแนวสังคมนิยมยุคต้น	สตรีแนวสังคมนิยมยุคปัจจุบัน	สตรีนิยมแนวหัวรุนแรง
รากเง้าการเอาวี๊ดเอาเปรียบทางเพศ		-ทรัพย์สินส่วนบุคคล -ครอบครัวแบบผิวเดี๋ยวมียเดี๋ย			-การขูดรีดมูลค่าส่วนเกิน -เพศสัมพันธ์ที่มีชายเป็นเจ้าของประเวณี -การแบ่งงานระหว่างเพศ	-ชนชั้นทางเพศ -การผลิตซ้ำ
ยุทธศาสตร์เพื่อการเปลี่ยนแปลง	แนวทางปฏิรูป	การเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้าง	การเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้าง	การเปลี่ยนแปลงในด้าน	การเปลี่ยนแปลงในด้าน -การขูดรีดมูลค่าส่วนเกิน -การวิเคราะห์เรื่องงานของผู้หญิง	-การเปลี่ยนแปลงในเรื่องการผลิตซ้ำ -การล้มล้างระบบชายเป็นใหญ่
ยุทธวิธีไปสู่การเปลี่ยนแปลง	-การแก้ไขกฎหมาย -การศึกษา		-องค์กรจัดตั้งของกรรมกร -การปลุกจิตสำนึกกรรมกร -การส่งเสริมให้ผู้หญิงเข้าร่วมในกระบวนการผลิต -ขบวนการปลดปล่อยสตรีต้องเป็นส่วนหนึ่งของการปลดปล่อยทางชนชั้น	-องค์กรจัดตั้งที่เป็นเอกเทศของสตรี -คำตอปปแทนสำหรับงานบ้าน -การควบคุมร่างกายและเพศสัมพันธ์โดยผู้หญิงเอง -การควบคุมภาวะเจริญพันธุ์โดยผู้หญิง -การควบคุมภาวะเจริญพันธุ์โดยผู้หญิงสร้างวัฒนธรรมของผู้หญิง	-องค์กรจัดตั้งที่เป็นเอกเทศของสตรี -การควบคุมร่างกายและเพศสัมพันธ์โดยผู้หญิงเอง -สร้างวัฒนธรรมของผู้หญิง -การยอมรับรูปแบบความสัมพันธ์ทางเพศที่นอกเหนือจากความสัมพันธ์แบบชาย-หญิง เช่น หญิง-หญิง	

โดยไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจการเมืองพื้นฐานของสังคมทุนนิยมเสรีประชาธิปไตย ตัวอย่างของแนวคิดนี้ได้แก่ เบตตี ฟรีเดิน (Betty Friedan) ผู้ริเริ่มก่อตั้งองค์กรสิทธิสตรีของสหรัฐที่ชื่อ NOW ฯลฯ

ส่วนแนวทางสังคมนิยมเห็นว่า การกดขี่ทางชนชั้นทางเชื้อชาติและทางเพศมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอย่างซับซ้อนและหนาแน่นระบบทุนนิยมเป็นสาเหตุของการกดขี่ทางชนชั้นและในขณะเดียวกันก็ใช้ประโยชน์จากการเอาใจเอาเปรียบและเลือกปฏิบัติต่อผู้หญิง ดังนั้นการล้มล้างระบบเศรษฐกิจการเมืองของสังคมนิยมจึงเป็นเงื่อนไขจำเป็นควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างเพศในระดับการผลิต ชีวิตครอบครัวและเพศสัมพันธ์ในแง่วิธีการวิเคราะห์แนวทางสังคมนิยมยอมรับในคุณค่าของการวิเคราะห์แบบมาร์กซิสต์แต่ในขณะเดียวกันก็เห็นความจำเป็นที่จะต้องตระหนักและวิจารณ์ข้อจำกัดบางประการของมาร์กซิสต์งานเชิงทฤษฎีแนวนี้ อาทิเช่น Zilla Eisenstein ในเรื่อง "Capitalist Patriarchy and the Case for Socialist Feminism"

สำหรับแนวทาง "หัวรุนแรง" นั้นก็เห็นพ้องกับแนวทางสังคมนิยมเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองชั้นมูลฐาน แต่ข้อแตกต่างที่น่าสนใจก็คือ แนวทางที่สามนี้ให้ความสำคัญต่อการกดขี่ระหว่างเพศว่าเป็นรูปแบบที่ลึกล้ำและยังยืดยาวที่สุดในบรรดาการเอาใจเอาเปรียบทั้งหมด เป็นรูปแบบที่มีมาก่อนและเป็นรากเง้าของการเอาใจเอาเปรียบทางชนชั้นและเชื้อชาติด้วยซ้ำไป นักคิดนักทฤษฎีที่สำคัญของกลุ่มนี้ได้แก่ Kate Millet เรื่อง "Sexual Politics"³⁸ Shulamith Firestone เรื่อง "The Dialectic of sex : the Case for Feminist Revolution"³⁹ เป็นต้น ข้อเขียนของแนวทางนี้ได้เปิดประเด็นคำถามใหม่ๆ ที่เคยถูกมองข้ามไปมากมายทีเดียว แต่ในบางครั้งก็มีแนวโน้มที่จะเน้นปัญหาเชิงจิตวิทยาซึ่งส่วนใหญ่จะวิจารณ์จิตวิเคราะห์แบบพรอยด์กลุ่มนี้มีทัศนะในทางลบเกี่ยวกับมาร์กซิสต์และฝ่ายซ้ายโดยทั่วๆ ไปตลอดจนมีแนวโน้มที่จะมองข้ามประสบการณ์เฉพาะของผู้หญิงที่แตกต่างกันเนื่องจากอยู่ในบริบทเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมที่ไม่เหมือนกัน

แนวทางที่สี่ที่น่าจะกล่าวถึงโดยสังเขปคือ แนวทางที่เรียกว่าสตรีนิยมเชิงวัฒนธรรม (Cultural feminism) แนวทางนี้มีทัศนะว่าคุณสมบัติของผู้หญิงที่แตกต่างจากชายนั้น อาจกลายเป็นพลังสำคัญของการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษยชาติ จึงเป็นกระแสนทางทฤษฎีที่มุ่งค้นคว้าเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ของสตรีที่เป็นเอกเทศโดยไม่ต้องการเสนอแนวทางเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเศรษฐกิจอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยชัดเจน

ตัวอย่างจากแผนภูมิที่ 1 จะช่วยให้มองเห็นว่าการอธิบายปัญหาการกดขี่ทางเพศนั้นกรอบการวิเคราะห์ของแต่ละแนวทางก็มีได้แยกกันอย่างเด็ดขาดเช่นแนวทาง "หัวรุนแรง" ก็ได้ปฏิเสธความจำเป็นในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจและการเมืองพื้นฐาน ในขณะที่เดียวกับที่แนวทาง "สังคมนิยม" ก็ได้ประสานประเด็นโครงสร้างกับเรื่องชายเป็นใหญ่เป็นพื้นฐานของการอธิบายปัญหา

ช่วงที่ 3 ช่วงสุดท้ายของชีวิต

ในช่วงที่ 3 นี้เริ่มตั้งแต่พ.ศ. 2501-2508 ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ จิตร ภูมิศักดิ์ถูกจับกุมทางการเมืองตั้งแต่ พ.ศ. 2501 และได้รับอิสรภาพเมื่อ พ.ศ. 2507 งานเขียนในระยะนี้ส่วนใหญ่เป็นงานเขียนขณะที่ถูกคุมขังอยู่ จิตรได้ทุ่มเทเวลาล้วนใหญ่ให้กับการค้นคว้างานเขียนทางประวัติศาสตร์ งานแปล การแต่งเพลง และงานร้อยกรองที่

สำคัญได้แก่ ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคม ชื่อชนชาติ ข้อคิดทางนิติศาสตร์ งานแปลเรื่องแม่ ของแมกซิม กอร์กี้ โศธาน ของ เปรมจันทร์ นอกจากนี้มีบทเพลงคือแสงดาวแห่งศรัทธา ศักดิ์ศรีแรงงาน เป็นต้น 40

จิตร ใต้เขียนเกี่ยวกับผู้หญิงโดยสอดแทรกอยู่ในคำประพันธ์ร้อยกรอง เป็นส่วนใหญ่ แต่ไม่มีงานชิ้นใดเด่น เท่ากับงานเขียนในช่วงที่ 2 ของเขา งานร้อยกรองเกี่ยวกับผู้หญิงโดยทั่วไปเป็นการวิพากษ์วิจารณ์การรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาในชีวิต เช่น การแต่งกาย การทำตัวเป็นสาวสังคมของผู้หญิงบางกลุ่ม รวมทั้งการวิพากษ์วิจารณ์การประกวดเทพีด้วย ดังเช่น บทกวีชื่อ "เนื้อ นม ไข่"

"เนื้อเรือ

เกร็น

กรุงสยามยุคใหม่ไอ้
เสียงประหัตคือคำขวัญ
สาวสาวประหัตยัย
สามบิดเปิดหนอยเว้า
ปรูดปรูดเข็มขัด
สาวกรุงสะตุงสะตัง
สามนิตเปิดหนอยเว้า
พิศบั้งนึ่ง เบื่อเหลือ
ลึกลง โหวง โหวงว่า
จิกโก้ให้เอาว่า

อัครจริย
คำเข้า
ย้อมแม่ แล้วแม่
ชะเว็กร่วงแลไหวง (ข้าละว่าเห่)
ยุคประหัตอัครจริยจริง
ประหัตผ้าบ้าจิ้งเบอร์ (สละเห่)
เห็นเงาเงาจับแง้ม...เฮอ
เพลงนิตนิตคิดลุดดา
ฮือ...สาวดำแบกดำมา
น้ำลายหกชกสอ⁴¹

และบทกวีสะท้อนทัศนะของจิตรต่อการประกวดเทพีดังนี้

"ชุกชุม งานประกวดแท้
ส่องร่างกลางเวที
เนื้อนมไข่ของดี
ตั้งคำแยเฝ้าไส้

เทพีแม่เอ๋ย
(เล่าไอ้)
ดวงเต็ด แม่ฮือ
แสบเข้ายานกระสือ"⁴²

โดยสรุปแล้ว จิตร ภูมิศักดิ์มิได้ทำการค้นคว้างานเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับผู้หญิงอย่างต่อเนื่องจากงานของเขา ในระยะที่ผ่านมา ดังนั้นงานเกี่ยวกับผู้หญิงในระยะนี้จึงยัง ไม่มีชิ้นหลักๆที่พอจะนำมาวิเคราะห์ให้ลึกซึ้งได้

บทสรุป :

การค้นคว้าทางทฤษฎี เพื่อการปลดปล่อยสตรียังต้องดำเนินต่อไป

จิตร ภูมิศักดิ์ เป็นนักคิด นักเขียนที่ประกาศจุดยืนอย่างชัดเจนในเรื่องจุดมุ่งหมายของการศึกษา นั่นคือ การศึกษาเพื่อการเปลี่ยนแปลงสภาพความยุติธรรมและ เขาได้พิสูจน์ตัวเองจากงานเขียนจำนวนมากของเขา รวมทั้งงานเขียนที่เกี่ยวกับผู้หญิง สิ่งนี้เองที่ทำให้งานของจิตร เต็มไปด้วยพลังและมีการพัฒนาไปในทิศทางที่ชัดเจนมากขึ้นและเหมาะสมในการอธิบายปัญหาการเอารัดเอาเปรียบผู้หญิงในสังคมไทย

อาจกล่าวได้ว่า จิตร ภูมิศักดิ์ เป็นผู้บุกเบิกแนวทางการศึกษาที่นำมโนคติของมาร์กซิสต์มาประยุกต์ใช้ วิเคราะห์ปัญหาสตรีไทยอย่างเป็นระบบ และแตกต่างไปจากการศึกษาที่เคยมีมา นั่นคือ ถึงแม้ว่าประเทศไทยในระยะที่ผ่านมาได้มีผลงานการศึกษาเกี่ยวกับผู้หญิงอยู่พอสมควร แต่ผลงานการศึกษาเหล่านั้นได้มีวิธีการศึกษา ตลอดจนการตั้งคำถามในลักษณะที่แตกต่างไปจากการศึกษาเพื่อผู้หญิงโดยตรง การศึกษาส่วนใหญ่ยังเป็นไปเพื่อจุดประสงค์อื่นๆ เช่น การศึกษาทางประชากรศาสตร์ เป็นต้น

และแม้ว่าทฤษฎีที่ช่วยวิเคราะห์ปัญหาสตรีที่ได้กล่าวถึงในบทความนี้ เป็นผลผลิตทางปัญญาซึ่งสร้างขึ้นจากประสบการณ์ของสังคมตะวันตกก็ไม่ได้หมายความว่าข้อเสนอต่างๆจะใช้ไม่ได้เลยในสังคมที่ไม่ใช่ตะวันตก อย่างไรก็ตาม การค้นคว้าและการพัฒนาทฤษฎีต่างๆที่จะทำความเข้าใจกับลักษณะ เฉพาะของความสัมพันธ์ระหว่าง หญิง-ชายในบริบทของสังคมไทยคง เป็นภาระหน้าที่ของทั้งนักวิชาการและนักเคลื่อนไหวเพื่อสตรีในประเทศไทยที่ต้องดำเนินต่อไป

เชิงอรรถ

1. ดูรายละเอียดได้จาก อานันท์ กาญจนพันธ์, "วิธีเขียนประวัติศาสตร์ของ จิตร ภูมิศักดิ์", ความคิดและความเคลื่อนไหวทางสังคม, สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530, หน้า 57-59

2. ดูชาฎวิทย์ เกษตรศิริ, "การตีความประวัติศาสตร์ไทยของจิตร ภูมิศักดิ์" จิตร ภูมิศักดิ์ : นักรบของชนรุ่นใหม่, กองบรรณาธิการสังคมศาสตร์ปริทัศน์, 2517, หน้า 2-16

3. ดู แล ดิลกวิทยรัตน์, "โฉมหน้าศักดินาไทยในสายตาของจิตร ภูมิศักดิ์", เพ็ญอ้าง, หน้า 17-22

4. ยศ สันตสมบัติ, บทที่ 7 มานุษยวิทยามาร์กซิสต์ในประเทศไทย, จากวานรถึงเทวดา : มาร์กซิสต์และมานุษยวิทยามาร์กซิสต์, สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530 หน้า 276-277

5. จำเริญ แสงดวงแข, วิเคราะห์วรรณกรรมของจิตร ภูมิศักดิ์, วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ, 2520

6. ชลธิรา กลัดค้อย, "ร้อยกรองของจิตร ภูมิศักดิ์", จิตร ภูมิศักดิ์ : นักรบของชนรุ่นใหม่, กองบรรณาธิการสังคมศาสตร์บริษัทัน, 2517 หน้า 155-236
7. ทวีป วรดิลก, "วิจารณ์งานกวีของจิตร ภูมิศักดิ์", วิจารณ์งานกวีของจิตร ภูมิศักดิ์และข้อเขียนอื่นๆ, สำนักพิมพ์ดอกแก้ว, 2523, หน้า 1-51
8. อ่างแล้ว, เชิงอรรถที่ 5, หน้า 85-86
9. เพิ่งอ่าง, หน้า 79-80
10. เพิ่งอ่าง, หน้า 79
11. วันทนี วาลิกะลิน, บทที่ 2 สังคมไทยกับค่านิยมเรื่องเพศ, ปัญหาพฤติกรรมทางเพศของมนุษย์กับงานสังคมสงเคราะห์, สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526, หน้า 49-54
12. คุรายละเอียดยเพิ่มเติมจากวันทนี วาลิกะลิน, การสังคมสงเคราะห์กับปัญหามารดานอกสมรส, คณะสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528
13. สุชีลา ตันชัยนันท์, "วัยรุ่นกับปัญหาเพศสัมพันธ์", สตรีทัศน์ 3:2 (พฤษภาคม-กรกฎาคม), 2528, หน้า 39-43
14. ชลธิรา กลัดค้อย, ศรีศิลป์ บุญขจร, อวยพร มลิ้นทางกูร, "จิตร ภูมิศักดิ์ : ศิลปินของประชาชน?" จิตร ภูมิศักดิ์ : นักรบของชนรุ่นใหม่ กองบรรณาธิการสังคมศาสตร์บริษัทัน, 2517, หน้า 144
15. อ่างแล้ว, เชิงอรรถที่ 5, หน้า 79-80
16. จิรติ ดิงศภัทย์ และ สุชีลา ตันชัยนันท์, บทที่ 2 ทฤษฎีเกี่ยวกับสตรีศึกษา, รวมบทความประเด็นเรื่อง "สตรี" อมรา พงศาพิชญ์ (บรรณาธิการ), สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529, หน้า 47-51
17. สุภา ศิริมานันท์, "แนวคิดของจิตร ภูมิศักดิ์ เกี่ยวกับสังคมไทย", จิตร ภูมิศักดิ์ : นักรบของชนรุ่นใหม่, กองบรรณาธิการสังคมศาสตร์บริษัทัน, 2517, หน้า 28
18. อ่างแล้ว, คูเชิงอรรถที่ 7, หน้า 13
19. ชลธิรา กลัดค้อย, "วรรณกรรมไทยในทัศนะของจิตร ภูมิศักดิ์", จิตร ภูมิศักดิ์ : นักรบของชนรุ่นใหม่, กองบรรณาธิการสังคมศาสตร์บริษัทัน, 2517, หน้า 69
20. ทิปก (นามแฝง), ศิลป์เพื่อชีวิต ศิลปะเพื่อประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ 1 สำนักพิมพ์เทเวศน์, พ.ศ. 2500, พิมพ์ครั้งที่ 2 สำนักพิมพ์หนังสือ, พ.ศ. 2515, พิมพ์ครั้งที่ 3 ไม่ปรากฏชื่อสำนักพิมพ์, พ.ศ. 2517 และพิมพ์ครั้งที่ 4 สำนักพิมพ์แสงตะวัน, พ.ศ. 2518
21. ศิลป พิทักษ์ชน (นามแฝง), "เทพที่ประชาชนปรารถนา", พิมพ์ครั้งที่ 1 ปิตุภูมิ, 2499-1500, พิมพ์ครั้งที่ 2 บทวิจารณ์ว่าด้วยศิลปวัฒนธรรมของจิตร ภูมิศักดิ์, ฝ่ายศิลปวัฒนธรรม สจม., 2517 และพิมพ์ครั้งที่ 3 ประวัติศาสตร์สตรีไทย, ชมรมหนังสือแสงดาว, 2522
22. สมชาย บริชาเจริญ, "เปียจำเปีย เปียคนงอน", พิมพ์ครั้งที่ 1 สารเสรี, 2500-2501, พิมพ์ครั้งที่ 2 กวีการเมือง, แนวร่วมนักศึกษาเชียงใหม่, 2517

23. -----, "อดีต ปัจจุบัน และอนาคตของสตรีไทย" พิมพ์ครั้งที่ 1 สารเสรี, 2501, พิมพ์ครั้งที่ 2 บทวิเคราะห์วรรณกรรมยุคศักดินาของจิตรภูมิศักดิ์, สำนักพิมพ์แสงตะวัน, 2517 ใช้นชื่อเดิม, พิมพ์ครั้งที่ 3 สำนักพิมพ์แสงตะวัน, 2518 และพิมพ์ครั้งที่ 4, ประวัติศาสตร์สตรีไทย ชมรมหนังสือแสงดาว, 2522
24. สุชีลา ตันชัยนันท์, "สถานะการศึกษาเรื่องผู้หญิงในประเทศไทย", สังคมศาสตร์ (เชียงใหม่) ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 (เมษายน-กันยายน) 2529, หน้า 7-8
25. อ่างแล้ว, เชียงอรรถที่ 5, หน้า 189
26. สมชาย บริชาเจริญ (นามแฝง), "อดีต ปัจจุบัน และอนาคตของสตรีไทย", ประวัติศาสตร์สตรีไทย, ชมรมหนังสือแสงดาว, 2522, หน้า 85-103
27. เพิ่งอ่าง, หน้า 91
28. เล่มเดียวกัน, หน้า 93-94
29. เล่มเดียวกัน, หน้า 114
30. เล่มเดียวกัน, หน้า 138-139
31. มีผู้เสนอนิยามของคำว่า "สตรีนิยม" ไว้มากมาย ขอยกตัวอย่างคำนิยามที่กระชับรัดและแสดงถึงสาระของปรากฏการณ์ได้ชัดทีเดียว เช่น ความหมายของสตรีนิยมที่เสนอโดยนักประวัติศาสตร์ Linda Gordon ว่า "การวิเคราะห์สภาวะที่ต่ำกว่าของผู้หญิง โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะค้นหาว่าจะเปลี่ยนแปลงสภาวะดังกล่าวได้อย่างไร ("an analysis of women's subordination for the purpose of figuring out how to change it," อ้างใน Hester Eisenstein, "Contemporary feminism though", Unwin Paperback, 1984, p XII หรือคำนิยามโดย Maite Albistur และ Daniel Armogathe, "Histoire du Femisme Francaise" editions des femmes 1977 (p. 9) ว่าสตรีนิยมหมายถึง การวิเคราะห์หรือการกระทำใดๆ ที่มีจุดยืนว่าความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิงเป็นความสัมพันธ์ที่ขัดแย้งซึ่งผู้หญิงเป็นฝ่ายที่เสียเปรียบ และมีเป้าหมายที่จะเข้าใจสาระเพื่อการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันดังกล่าว (จาก จิรติ ติงศัทพ์ย และ สุชีลา ตันชัยนันท์, อ่างแล้วคู เชียงอรรถที่ 16, หน้า 65)
32. วีระดา สมสวัสดิ์ (แปล) บันทึกของผู้เรียกร้องสิทธิความเสมอภาคแก่สตรีว่าด้วยเศรษฐศาสตร์เบื้องต้น, เศรษฐศาสตร์การเมือง, 1:3 (พฤษภาคม-มิถุนายน) 2524, หน้า 24
33. เพิ่งอ่าง, หน้า 24-25
34. กาญจนา แก้วเทพ, "ข้อพิจารณาในการวิเคราะห์ปัญหาสตรีเชิงเศรษฐศาสตร์การเมือง-วัฒนธรรม, 22:2 (สิงหาคม), 2528, หน้า 90-91
35. อ่างแล้ว, คู เชียงอรรถที่ 16, หน้า 41-42
36. เพิ่งอ่าง, หน้า 41
37. Zilla Eisenstein (ed.), Capitalist Patriarchy and the Case for Socialist Feminist, MonthlyReview Press, New York,

1979

38 Kate Millet, Sexual Politics (London : Hart-Davis),

1971

39. Shulasmith Firestone, The Dialectic of Sex : the
Case for Fsaminst Revolution, (New York), 1970

40. อ้างแล้ว, เชียงอรรถที่ 5, หน้า 281-284

41. อ้างแล้ว, เชียงอรรถที่ 6, หน้า 220

42. อ้างแล้ว, เชียงอรรถที่ 5, หน้า 263

.pa

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

WOMEN in
STRUGGLE